

Siturile de pe interfluviul Saharna Mare (sfârșitul sec. XII - sec. III a.Chr.)

Ion Niculiță, Aurel Zanoci*, Mihail Băț**

Abstract: The interfluvium of Saharna Mare, thanks to its strategic position, presented a habitable place for prehistoric communities of the Middle Dniester region. As a result of archaeological research undertaken in 2001-2012 there were identified several levels of dwelling and several periods of fortification of the settlement, which fall within the period from the late 12th century BC until the late 3rd century BC.

The earliest traces of habitation are concentrated in the south-east of the interfluvium and dated from the late 12th - 11th centuries BC. In the 10th - 9th / 8th centuries BC there was a civil settlement, on the outskirts of which there was built a fortified "citadel", both attributed the Cozia-Saharna culture. In the next period of the 8th/7th - 6th/5th centuries BC the entire surface of the interfluvium was occupied by a settlement fortified on the south-west with a simple palisade. And in the 5th/4th - 3rd centuries BC in the same area another fortification was built. Its defensive system, consisting of "walls", moats and bastions, surrounded the settlement all around, thus turning it into an impregnable fortress.

Rezumat: Interfluviul Saharna Mare, grație poziției sale strategice, a prezentat un loc favorabil de trai pentru comunitățile preistorice din regiunea Nistrului Mijlociu. Ca urmare a cercetărilor arheologice întreprinse în anii 2001-2012 aici au fost identificate mai multe niveluri de locuire și câteva etape de fortificare a așezării, ce se încadrează în intervalul cronologic cuprins între sfârșitul sec. XII a. Chr. și sfârșitul sec. III a.Chr.

Cele mai timpurii urme de locuire sunt concentrate în partea de sud-est a zonei studiate și datează de la sfârșitul sec. XII și sec. XI a.Chr. În sec. X-IX/VIII a.Chr., aici a existat o așezare civilă, la a cărei periferie a fost ridicată o „citadelă” fortificată, ambele fiind atribuite culturii Cozia-Saharna. În perioada următoare, sec. VIII/VII-VI/V a.Chr., întreaga suprafață a interfluviului este ocupată de o așezare, fortificată, pe latura de sud-vest, cu o palisadă simplă. În sec. VI/IV-III a.Chr., în același perimetru, a fost ridicată o altă fortificație. Sistemul defensiv al acesteia, constituit din „ziduri”, șanțuri și bastioane, înconjura așezarea, transformând-o într-o cetate inexpugnabilă.

Key words: Iron Age, Thraco-Getae, fortification, wall, palisade, moat, bastion.

Cuvinte cheie: perioada hallstattiană, traco-geți, fortificație, zid, palisadă, șanț, bastion.

Introducere

Situl de la Saharna Mare se află la 1 km spre sud-vest de actuala localitate Saharna, raionul Rezina (Fig. 1). Acesta este amplasat pe un interfluviu de formă aproximativ

* Universitatea de Stat din Moldova, Str. A. Mateevici, nr. 60, Chișinău, MD-2009, Moldova.

trapezoidală, care face parte din terasa înaltă a malului drept al Nistrului, având o altitudine de cca. 140 m față de albia fluviului. Laturile de nord, nord-est, est și sud-est ale acestuia sunt marcate de malurile înalte și abrupte a două defileuri ce se unesc în partea de vest a satului Saharna (Fig. 1/c; 2). Astfel, interfluviul, cu o suprafață de aprox. 11 ha, dispunea de o bună poziție strategică, fapt ce a determinat o intensă locuire a sitului, începând cu sfârșitul mil. II a. Chr.

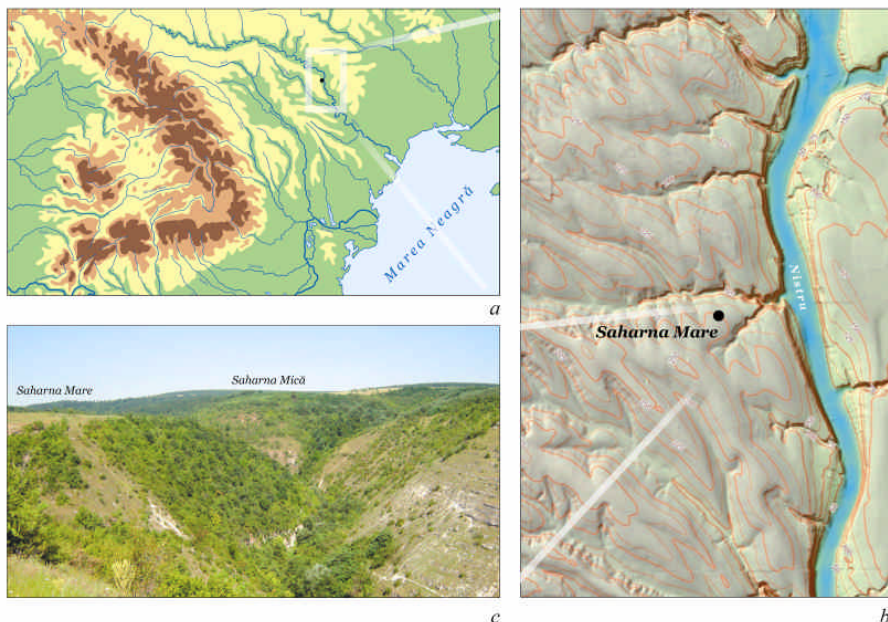

Fig. 1. Amplasarea sitului Saharna Mare: a. harta fizică; b. harta topografică (după <http://geoportal.md>); c. vedere dinspre est asupra interfluviului / Location of the Saharna Mare site: a. physical map; b. topographic map (by <http://geoportal.md>); c. east view of the interfluve.

Așezarea a fost descoperită și parțial cercetată încă de la finele anilor '40 ai sec. XX¹. Cercetările de amploare, însă, au demarat începând cu anul 2001 și sunt efectuate de către o echipă de specialiști de la Universitatea de Stat din Moldova². Astfel, în intervalul de timp 2001-2012 investigațiile au fost realizate pe o suprafață totală de

¹ Smirnov 1949, 93-96; Smirnov 1949a, 189-202; Arnăut 2000, 93-104.

² În anul 2010 la cercetările obiectivelor arheologice din zona Saharna s-au alăturat și colaboratorii platformei „Arheoinvest” de la Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, care au întreprins prospecțiuni geofizice la situl Saharna Mare (Niculiță *et alii* 2012a). Fapt pentru care le aducem sincere mulțumiri și pe această cale.

1954 mp, fiind cercetat atât sistemul defensiv al sitului, cât și interiorul așezării. Rezultatele au fost publicate în mai multe culegeri și reviste³, precum și sub forma unei monografii arheologice⁴.

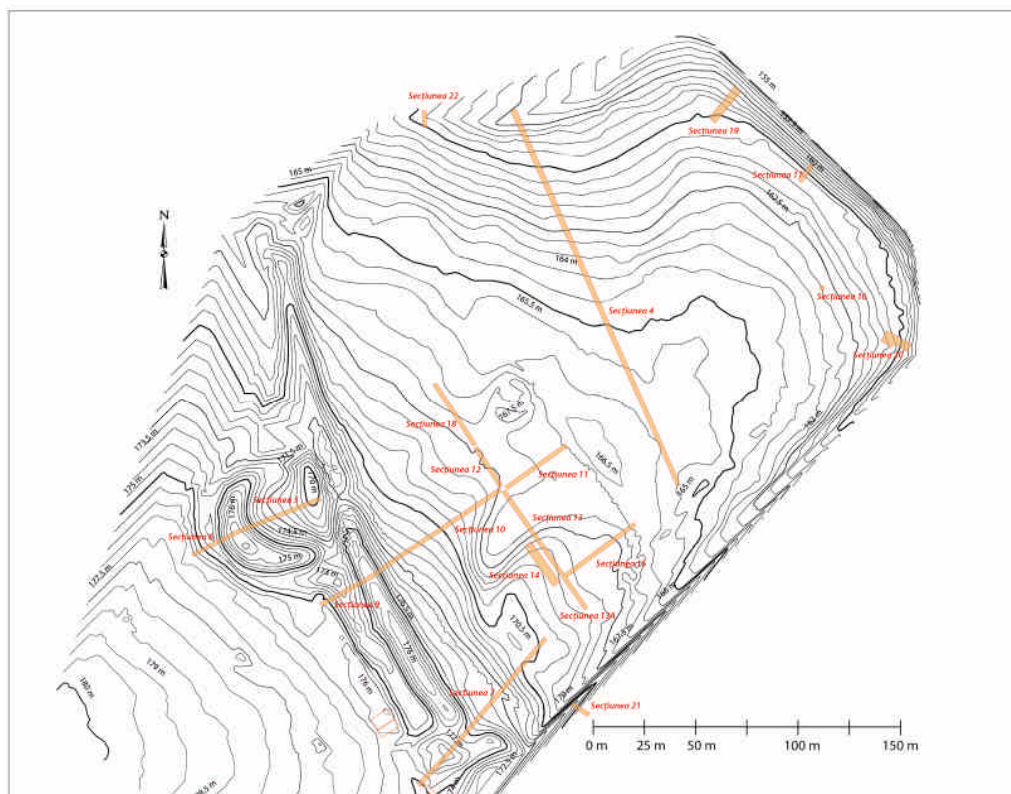

Fig. 2. Saharna Mare. Ridicare topografică / *Saharna Mare. Topographic survey.*

Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate în situl de la Saharna Mare au fost identificate mai multe niveluri de locuire și câteva perioade de fortificare a așezării, care se încadrează în intervalul de timp de la sfârșitul sec. XII a. Chr. până la sfârșitul sec. III a. Chr.

³ Niculiță, Nicic 2002, 66-84; Niculiță *et alii* 2003, 241-252; Niculiță, Zanoci 2004, 104-129; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 27-62; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 64-71; Niculiță *et alii* 2008, 60-105; Niculiță *et alii* 2010, 359-371; Niculiță, Zanoci, Băț 2011, 226-236; Niculiță *et alii* 2011, 193-204; Niculiță *et alii* 2012, 111-167; Niculiță *et alii* 2012a, 87-92.

⁴ Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008a, 69-150.

Așezarea de la sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr.

Cele mai timpurii urme de locuire sunt concentrate în partea de sud-est a interfluviului, fiind reprezentate de fragmente de ceramică ornamentată exclusiv cu decor incizat, descoperite atât în nivelul de cultură, cât și într-un complex închis (*Groapa nr. 119*).

Groapa (Fig. 3/1, 2) a fost identificată la adâncimea de 1,20 m de la nivelul actual de călcare. Aceasta avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,00 m, cel al fundului de 1,60 m și adâncimea de 1,24 m. În umplutură au mai fost descoperite 49 fragmente ceramice modelate cu mâna din care: patru de la străchini, 36 de la oale și nouă de la cești.

Străchinile au fost modelate dintr-o pastă fină cu degresanți de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Suprafața este lustruită. Acestea aveau buza îngroșată și arcuită spre interior (Fig. 3/13, 14, 16), unele fiind ornamentate pe margine cu decor incizat (Fig. 3/18).

Oalele (Fig. 3/9, 10, 15, 17) au fost modelate din pastă grosolană cu degresanți de șamotă sau calcar mărunțit. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la negru. Unele fragmente au suprafața lustruită și sunt decorate cu brâu în relief (Fig. 3/17).

Cupele/ceștile (Fig. 3/3-8, 11, 12) au fost confecționate din pastă fină cu degresanți de cioburi pisate. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la negru. Acestea sunt ornamentate cu incizii oblice și orizontale sau triunghiuri hașurate (fig. 3/4-6, 8).

Deasupra gropii urmează un strat de sol cenușos cu grosimea de cca. 0,50 m, suprapus de o aglomerație de oase umane, depuse, în cea mai mare parte, în poziție anatomică. În asociere cu oasele au fost descoperite mai multe fragmente ceramice ornamentate cu decor incizat, imprimat și în relief⁵.

Faptul că lipsesc urme de bulversare a umpluturii *gropii nr. 119* de către cei care au amenajat *aglomerația de oase umane*, dar și diferența de nivel ($\approx 0,50$ m) dintre ambele complexe demonstrează că acestea au fost amenajate în perioade cronologice diferite.

Prezența în umplutura *gropii nr. 119* a fragmentelor de ceramică cu decor realizat numai prin incizare și în relief permite atribuirea acestui complex orizontului Sihleanu-Râmnicelu-Saharna Mică, care se încadrează cronologic în perioada de la finele sec. XII a.Chr. - sec. XI a.Chr.⁶. Prezența acestui orizont cultural în zona Saharna este confirmată și de descoperirile de la Saharna-Țiglău și Saharna Mică. Astfel, la Saharna-Țiglău a fost atestată o situație similară celei de la Saharna Mare – *groapa nr. 8*, în a cărei umplutură a fost descoperită ceramică cu decor incizat, a fost suprapusă de

⁵ Niculiță et alii 2012, 141-144, fig. 33-35.

⁶ Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008a, 47-48.

groapa nr. 9, care conținea ceramică de tip Cozia-Saharna⁷. Iar la Saharna Mică au fost descoperite mai multe complexe (locuințe și gropi menajere), precum și un variat inventar ceramic, ornamentat exclusiv cu decor incizat și în relief⁸.

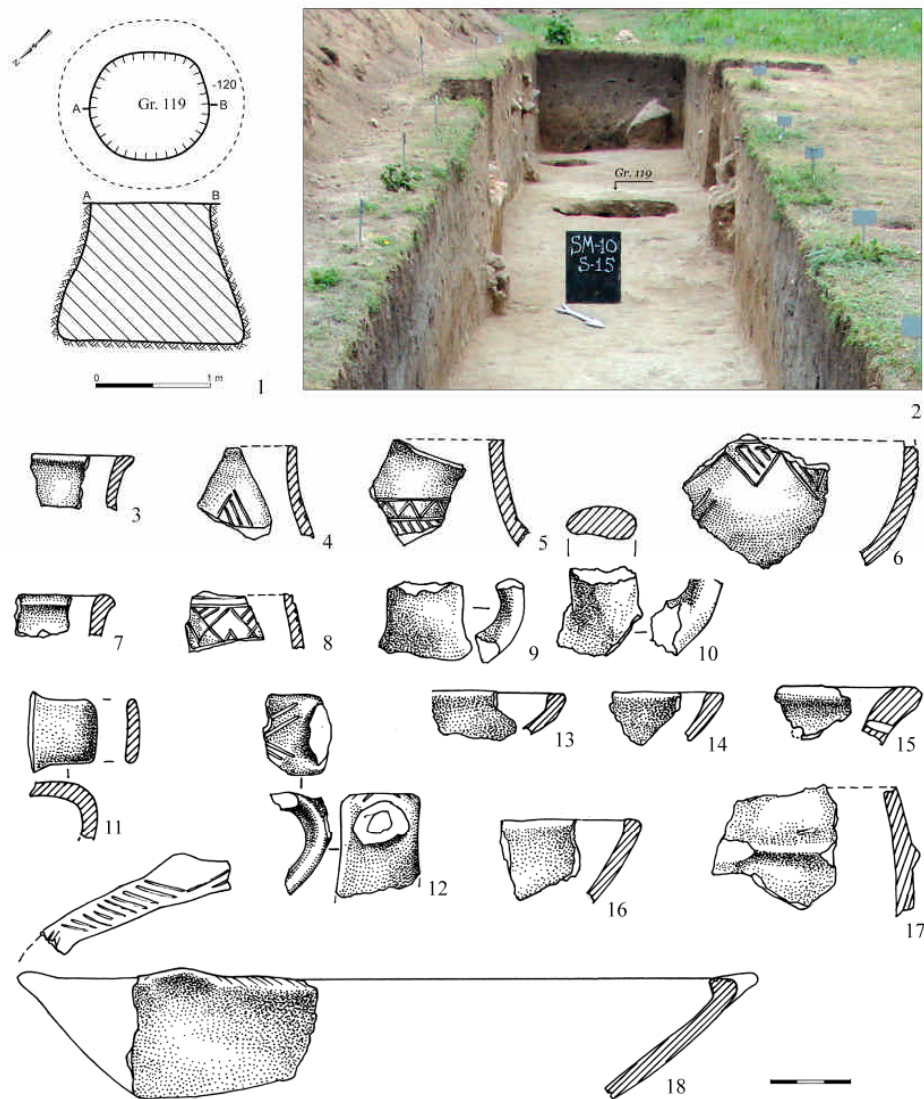

Fig. 3. Saharna Mare. Groapa nr. 119. Complex cu ceramică incizată / Saharna Mare. Pit no. 119. Incised pottery complex.

⁷ Niculiță, Nicic 2008, 227, fig. 17.

⁸ Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008a, 14-24, fig. 3-11.

Întrucât, în afară de *groapa nr. 119*, ceramică cu decor incizat a fost sesizată și în alte sectoare, cercetate arheologic, ale interfluviului Saharna Mare, se poate presupune existența aici a unei așezări de la sfârșitul sec. XII-sec. XI a. Chr.

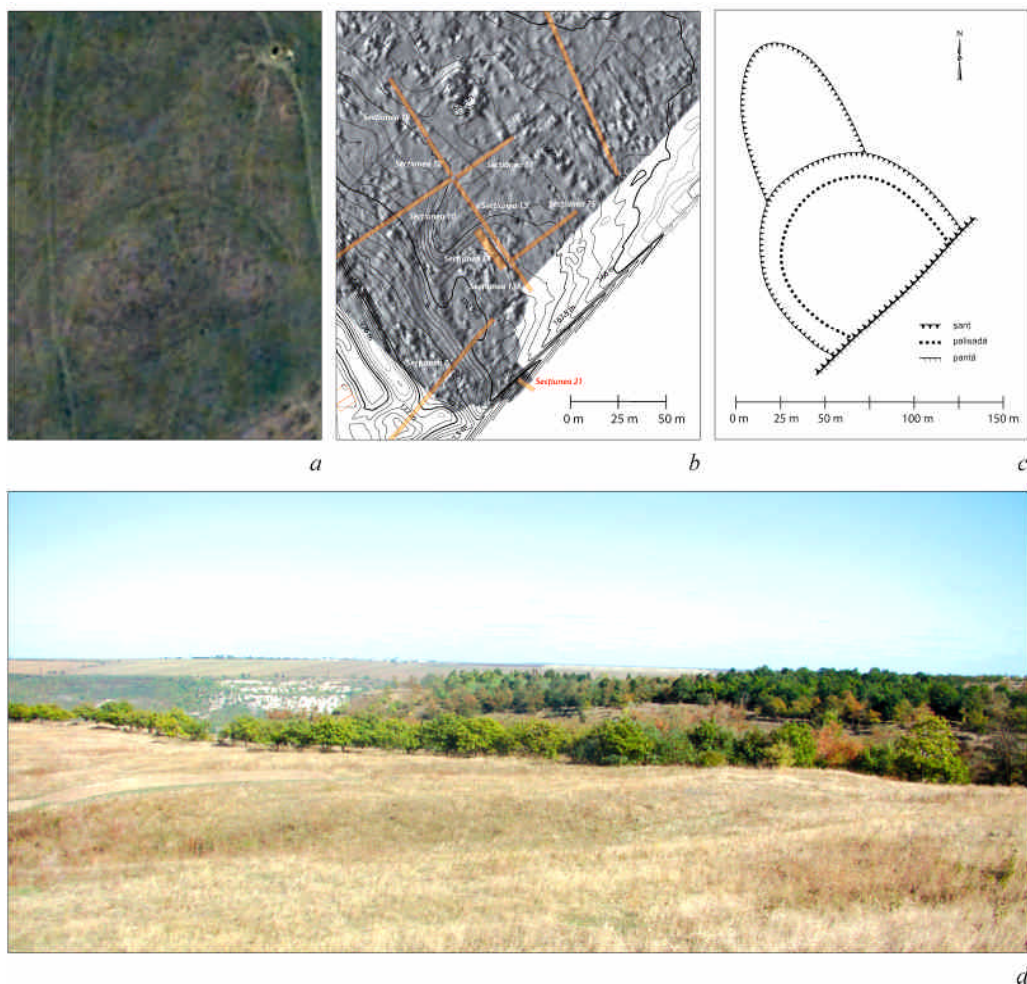

Fig. 4. Saharna Mare. Vestigiile „citadelei” hallstattiene: a. ortofotoplan; b. harta magnetometrică; c. schiță; d. vedere dinspre V / Saharna Mare. *Remains of the Hallstatt “citadel”: a. orthophotomap; b. magnetometer map; c. outline; d. view from the west.*

Aceasta a fost urmată de un sit al cărui locuitori, în sec. X-IX/VIII a. Chr., au utilizat pentru ornamentarea ceramicii atât decorul incizat și în relief, cât și cel imprimat. În această perioadă suprafața așezării de pe interfluviul de la Saharna Mare crește simțitor, ocupând

partea lui centrală și de sud⁹. Peste câțva timp de la întemeierea acesteia, în partea de sud-est a interfluviului a fost ridicată o „citadelă” fortificată cu o „incintă” adiacentă.

Fortificațiile din sec. X-IX/VIII a. Chr.

Siturile fortificate au fost identificate în urma coroborării ortofotoplanurilor și rezultatelor prospecțiunilor geo-magnetice cu datele obținute prin cercetările de teren. Astfel, „citadela” (Fig. 4) avea forma semiovală în plan, cu dimensiunile de 60×64 m (cca. 0,32 ha) și era delimitată de jur-împrejur de un sistem defensiv artificial, ce consta dintr-un „zid” cu șanț adiacent. Vestigiile „zidului” au fost identificate pe laturile de est, nord și vest pe o lungime totală de cca. 185 m. Acesta a fost investigat pe o porțiune de 2 m pe latura de sud-vest; 8 m – pe latura de nord-vest și 2 m – pe cea de nord-est. Rămășițele acestuia au apărut la adâncimea de 0,20-0,30 m de la nivelul actual de călcare și se prezintă sub forma unei dărâmături compuse din sol argilo-nisipos în amestec cu pietre, cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Pietrele cu dimensiunile cuprinse între 0,05×0,08×0,10 m și 0,10×0,15×0,30 m apar dispersat sau formează unele aglomerări compacte. După degajarea acestui strat, la adâncimea de cca. 0,50-0,60 m de la nivelul actual de călcare, a fost sesizată o lentilă compusă din sol de culoare brună, de formă concavă, cu lățimea de 2,40-2,90 m și grosimea în partea centrală de 0,30 m (Fig. 5/a). La nivelul lentilei au fost observate conturul unor gropi și șanțuri, aranjate în două șiruri, de-a lungul construcției defensive. Cel mai elocvent tablou a fost atestat pe latura de nord-vest, unde, pe o porțiune de 8 m, s-au conturat 13 gropi de par și un șanț (Fig. 5/a, b), aranjate în două șiruri aproximativ paralele, orientate N-S, la o distanță de 0,6-0,8 m unul față de celălalt. Primul șir (limita exterioară a construcției) era constituit din trei gropi și un șanț cu lungimea de 4,60 m, iar cel de-al doilea – din 10 gropi. Gropile se aflau la distanța de 0,20-0,80 m una față de alta și aveau formă cilindrică cu diametrul de 0,30-0,40 m și adâncimea de 0,40-0,60 m. Șanțul avea formă trapezoidală în secțiune cu deschiderea la gură de 0,30-0,40 m și adâncimea de 0,40-0,50 m. Probabil, atât în șanț, cât și în gropi la o distanță de 0,60-0,80 m unul față de altul au fost fixate bârne verticale, care constituiau paramentele „zidului”. Pentru stabilitate ele erau prinse transversal cu bârne orizontale, de la care s-au păstrat bucăți carbonizate, depistate printre ruinele construcției. Partea inferioară a bârnelor verticale a fost consolidată prin ridicarea unei platforme din sol brun cu grosimea de cca. 0,30 m. Iar între cele două paramente a fost depus sol argilo-nisipos

⁹ Partea de SV a acestei așezări a intrat în literatura de specialitate sub denumirea de Saharna-Dealul Mănăstirii (Smirnov 1949, 94; Niculiță, Niciu 2007, 225-248; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008a, 51-68; Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, 193-225; Niculiță, Niciu 2011, 225-235; Niculiță, Niciu 2012, 169-184).

și pietre de diferite dimensiuni, formând astfel un veritabil zid, care atingea lățimea de cca 1,00-1,20 m¹⁰.

¹⁰ La distanța dintre paramente de 0,6-0,8 m se mai adăugă și grosimea medie a bânelor de 0,15-0,20 m.

Șanțul (Fig. 5/a, c) a fost săpat în fața „zidului” și urma traseul acestuia. Amenajarea a fost atestată, de asemenea, și pe latura de sud-est¹¹ a interfluviului, unde actualmente nu sunt sesizate urme ale „zidului” defensiv. Pe laturile de vest și nord șanțul se afla la distanța de cca. 10 m de la „zid” și a fost amenajat prin adâncirea fundului unei doline naturale¹², iar pe sectoarele de est și sud-est acesta a fost săpat direct de la nivelul antic de călcare și se afla la o depărtare de cca. 2,70 m față de „zid”. Șanțul avea pereții oblici, și fundul plat. Deschiderea acestuia în partea superioară variază de la 4,20 m la 6,00 m, spre fund îngustându-se până la 1,60-2,00 m. Adâncimea de la nivelul antic de călcare este de 1,20-1,60 m.

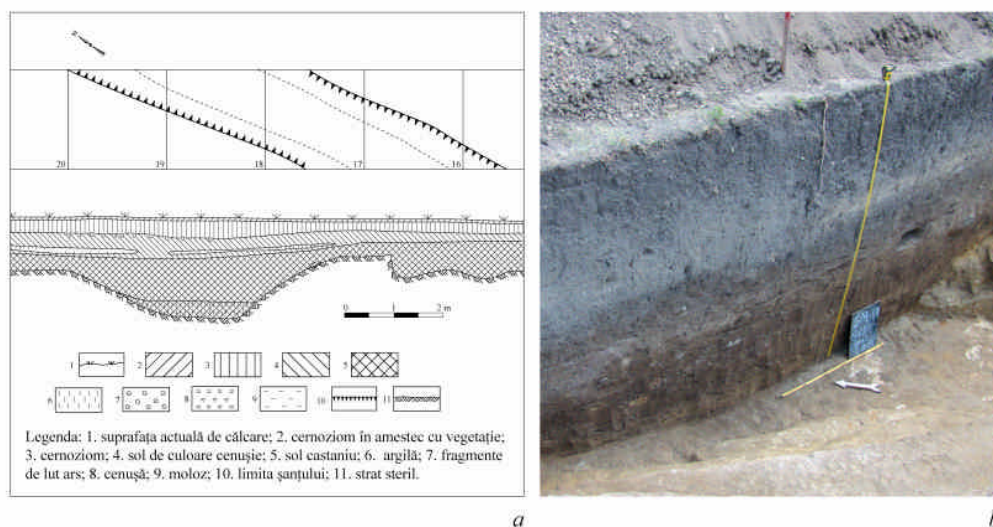

Fig. 6. Saharna Mare. Fortificația din sec. X-IX/VIII a. Chr. Șanțul „incintei” adiacente: a - planul și profilul secțiunii; b - vedere dinspre vest / Saharna Mare. Fortification of the 10th-9th / 8th centuries BC. Moat of the adjacent “courtyard”: a. plan and profile of the section; b. west view.

Materialele descoperite¹³ atât printre ruinele „zidului” și la baza lui, cât și în partea inferioară a șanțului indică faptul că elementele defensive au fost edificate în perioada hallstattiană timpurie, iar „citadela” se încadrează, din punctul de vedere cultural-cronologic, în cercul monumentelor culturii Cozia-Saharna.

¹¹ În prezent latura de sud-est este destul de abruptă. Însă, probabil, în mil. I a. Chr. pantele interfluviului nu erau atât de înclinate, astfel fiind necesare unele amenajări defensive artificiale.

¹² Diferența dintre baza „zidului” și fundul dolinei, de la nivelul căreia a fost săpat șanțul, era de cca 1,60 m.

¹³ Niculiță et alii 2012, 114, 118, 120-124, fig. 11-14, 17.

La „citadela” de la Saharna Mare, pe latura de nord-vest a fost adăugată (Fig. 4/c) o altă „incintă”, la fel, de formă semiovală cu dimensiunile de 55×78 m, al cărei contur a fost identificat în urma prospecțiunilor geo-magnetice (Fig. 4/b). Pentru elucidarea caracterului anomaliei în zona sa de curbură au fost întreprinse cercetări arheologice. În urma investigațiilor s-a stabilit că anomalia reprezintă urmele unui șanț cu o lungime de cca. 185 m, ale cărui capete se uneau cu șanțul defensiv al „citadelei”. În secțiune acesta avea formă trapezoidală cu lățimea de 2 m în partea superioară și de cca. 1 m în cea inferioară, adâncimea fiind de cca. 1,10 m (Fig. 6). Fragmentele ceramice identificate în partea inferioară a acestui șanț pot fi considerate specifice culturii Cozia-Saharna, ceea ce ne permite să datăm această construcție defensivă, la fel, ca și „citadela”, în perioada hallstattiană timpurie¹⁴.

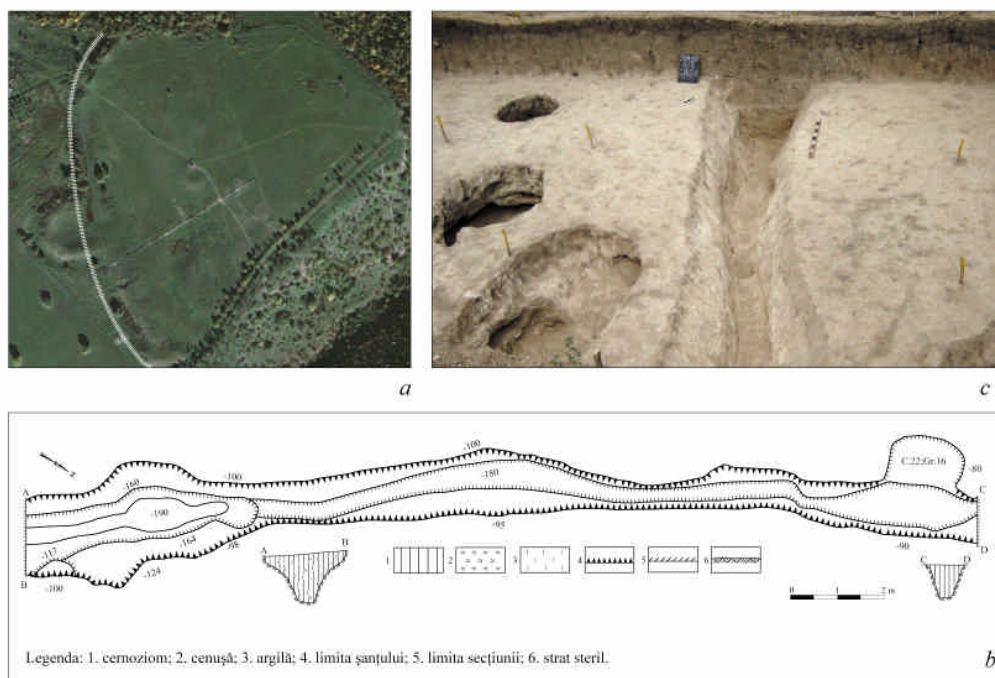

Fig. 7. Saharna Mare. Fortificația din sec. VIII/VII-VI/V a.Chr.: a. conturul fortificației”; b. planul și profilul șanțului (baza palisadei); c. vestigiile șanțului / Saharna Mare. Fortification of the 8th/7th - 6th/5th centuries BC: a. contour of the fortification; b. plan and profile of the moat (the palisade base); c. remains of the moat.

¹⁴ Niculiță et alii 2012, 124-126, Fig. 18-20.

Caracterul modest al investigațiilor în spațiul „incintei” nu a permis atestarea altor amenajări defensive în spatele șanțului. De asemenea, pentru moment nu este încă clară corelarea acestei „incinte” cu „citadela”. Însă, în baza materialelor depistate în construcțiile defensive, se poate presupune că ele au funcționat simultan, una dintre ele („citadela”) având un rol principal, iar cea de a doua („incinta”) – secundar¹⁵.

Astfel, „citadela”, împreună cu „incinta” adiacentă, reprezintă cea mai timpurie fortificație hallstattiană de la periferia de sud a regiunii Nistrului Mijlociu. Judecând după proporțiile reduse, aceasta nu putea servi drept loc de refugiu pentru populația așezărilor din jur, având mai degrabă rolul unui centru religios¹⁶ și politico-administrativ. În același timp ea avea și un caracter militar, fiind menită să supravegheze căile de comunicație din preajma Nistrului.

Fortificația din sec. VIII/VII-VI/V a. Chr.

În a doua jumătate a sec. VIII - începutul sec. VII spațiul întărit de la Saharna Mare se modifică considerabil (Fig. 7/a), ocupând practic întreaga suprafață a interfluviului (cca. 6,4 ha). Sistemul defensiv a fost identificat prin investigațiile întreprinse în partea de nord-est a așezării Saharna–Dealul Mănăstirii¹⁷ și pe sectorul de sud al sitului Saharna Mare¹⁸. Ca urmare a cercetărilor arheologice întreprinse în această regiune, la adâncimea de 0,83-0,95 m de la nivelul actual de călcare a fost identificat un șanț orientat de la sud-est spre nord-vest, paralel cu „zidul” și șanțului defensiv dintr-o fază mai târzie. Prezența unui șanț pe această porțiune a interfluviului a fost sesizată încă de la finele anilor '40 ai sec. XX de către G. D. Smirnov, care îl considera drept un „șanț suplimentar”, menit să protejeze întreaga linie de apărare a cetății Saharna Mare¹⁹. Însă, prin cercetările efectuate în fața bastionului central, urmele acestui „șanț suplimentar” nu au fost identificate, ceea ce demonstrează că bastionul a fost ridicat deasupra șanțului, care era deja abandonat.

Șanțul (Fig. 7/b, c) a fost evidențiat pe o lungime totală de 24 m și are în secțiune o formă trapezoidală. Lățimea lui la gură variază între 1,20 și 1,80 m, spre fund îngustându-se până la 0,20-0,36 m; adâncimea sa este de cca. 1 m.

În umplutura șanțului a fost descoperit, cu preponderență, material caracteristic culturii Cozia-Saharna. Până în prezent nu a fost sesizată nici o piesă care ar putea fi

¹⁵ Faptul că materialul specific culturii Cozia-Saharna este redus în perimetrul „incintei” ne poate conduce spre ipoteza existenței aici a unui spațiu pentru adăpostirea animalelor.

¹⁶ În favoarea acestei supoziții menționăm descoperirea în „citadelă” a unui complex de cult (Niculiță *et alii* 2012, 141-144, Fig. 33).

¹⁷ Niculiță, Nicic 2007, 233-237, fig. 7/1, 8/1; Niculiță, Nicic, Corobcean 2009, 202-203, Fig. 10/1.

¹⁸ Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008a, Pl. 7.

¹⁹ Arnăut 2000, 94, Fig. 1.

atribuită perioadei traco-getice. Excepție fac doar două vârfuri de săgeți din bronz cu trei aripioare și cu dulii exterioare, descoperite în preajma șanțului²⁰. Această situație poate dovedi că șanțul a fost săpat în stratul cultural al așezării hallstattiene timpurii de tip Cozia-Saharna, împărțind-o în două jumătăți. Amplasarea șanțului pe mijlocul așezării, precum și dimensiunile lui modeste nu constituie un argument în privința utilizării lui ca element defensiv al sitului. Mai degrabă, acesta reprezintă „fundamentul” unei palisade din lemn, menite, într-o fază inițială, să protejeze dinspre sud-vest așezarea traco-getică. Cu vremea, din cauza deteriorării, palisada a fost abandonată, fiind înlocuită cu un sistem defensiv mult mai durabil și mai eficient. Pe alocuri, ca și în cazul bastionului central, aceste construcții defensive au suprapus vechea palisadă.

Fortificația din sec. V/IV-III a. Chr.

În această fază (Fig. 8/c) cetatea a fost apărată prin intermediul unui sistem defensiv complex, care actualmente este reprezentat de un val de pământ (Fig. 8/e), care întretaie partea de sud-vest a interfluviului, aceasta din urmă încadrată între două defileuri cu maluri înalte și abrupte²¹. Valul poate fi sesizat pe o lungime de 385 m, având înălțimea cuprinsă între 2,50-3,50 m. Lățimea la bază, din cauza aplatizării, ajunge până la 20-23 m. Spre sud-vest, în partea exterioară, paralel valului, a fost săpat un șanț, a cărui lățime în partea de sus era de cca. 15 m, iar în cea inferioară de 6 m. Adâncimea șanțului de la nivelul antic de călcare nu depășea 3,20 m. Valul și șanțul aveau în plan forma arcuită spre exterior, spre sud-vest. Apărarea cetății a fost amplificată prin intermediul a trei bastioane amplasate în fața liniei defensive, în partea centrală și pe flancuri (Fig. 8/c, d). Bastioanele au fost amplasate și construite astfel încât fiecare din ele să asigure apărarea unui anumit sector. Bastioanele de est și de vest supravegheau flancurile, iar cel central întregul sector al cetății. În valul de incintă, în dreptul celor trei bastioane, a fost sesizată câte o întrerupere, care, probabil, corespund porților cetății, protejate de bastioanele menționate – mai bine „corespunzând probabil porților...” în loc de „care, probabil...”. Prima întrerupere se afla la distanța de 35 m de la capătul de sud-est al sistemului defensiv și avea lățimea

²⁰ Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008a, fig. 53/2, 3.

²¹ În literatura de specialitate s-a încetățenit ideea că fortificațiile amplasate pe promontorii/interfluvii erau apărate pe o singură latură, cea prin care se făcea legătura cu zonele învecinate. În rest, luându-se în considerație că această formă de teren dispune de pante abrupte, se admitea lipsa elementelor defensive artificiale (Niculiță 1977, 26, 27; Zanoci 1998, 17, 33, 34; Teodor 1999, 16; Arnăut 2003, 18; etc.). Același concept de fortificare era valabil și pentru cetatea traco-getică de la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 88). Astfel, până nu de mult, se considera că situl a fost fortificat numai pe latura de sud-vest.

de cca. 9,20 m. Următoarea, cea aflată de vizavi de bastionul central, era amplasată la circa 121 m nord-vest de precedenta și avea o lățime de aproximativ 11 m. Cea de a treia „poartă” se afla la distanța de cca. 150 m vest față de cea centrală și avea, probabil, o lățime similară celor precedente²².

Pe laturile de nord, est și sud-est, care în prezent sunt destul de abrupte²³, sistemul defensiv a putut fi urmărit pe o lungime de cca. 650 m. Acesta se prezintă, actualmente, sub forma unui val, abia vizibil la suprafața solului, cu lățimea de cca. 3 m la bază și înălțimea de cca. 0,30-0,40 m. Pe traseul de est acest val este ondulat, formând opt bastioane, grupate câte patru la flancurile de nord-est (Fig. 8/a-c) și de sud-est. Bastioanele au o formă semi-rotundă, cu diametrul de 9-11 m și sunt amplasate la o distanță de 5-6 m unul față de altul, depărtarea dintre grupurile de bastioane fiind de 34 m. Bastioanele au fost amplasate astfel încât să permită apărarea atât a flancurilor, cât și a părții frontale a fortificației.

Toate elementele defensive menționate mai sus au fost investigate prin intermediul mai multor secțiuni arheologice, ceea ce ne permite unele constatări cu privire la tehnica de amenajare.

Astfel, ca urmare a cercetărilor arheologice (Fig. 9) realizate la valul de incintă de pe latura de sud-vest, s-a observat că după o nivelare prealabilă a orizontului antic de călcare, reprezentat de sol castaniu, pe o întindere de 385 m de la marginea de sud-est a interfluviului până la cea de nord a fost ridicată o carcasă din lemn cu lățimea de cca. 5,60 m. Aceasta era alcătuită din patru rânduri de bârne verticale, îngropate în sol până la 0,30-0,40 m, ce formau de fapt două paramente. Paramentul exterior, care trebuia să fie mai durabil, avea împreună cu bârnele lățimea de 1,85 m, cel interior de 1,30 m. Între paramente rămânea un spațiu de 2,40-2,50 m. Pentru ca această carcasă să reziste presiunii emplectonului tasat, amenajarea amintită a fost întărită la diferite nivele cu bârne, dispuse transversal și longitudinal, care, în ansamblu, pe întreg perimetrul construcției lemnoase formau un fel de casete rectangulare în care se tasea emplectonul într-o compoziție și o rânduială bine chibzuită. Acesta era compus din soluri cu diferite proprietăți coezive și o cantitate considerabilă de piatră²⁴.

²² Locul amplasării, precum și dimensiunile aproximative ale celei de a treia „porți” au putut fi stabilite conform schiței topografice și a fotografiilor realizate de G.D. Smirnov în anii '40 ai sec. XX.

²³ În perioada funcționării fortificației, dar și mai târziu, chiar până în sec. XIX, pantele au fost mult mai domoale. Drept argument poate servi o carte poștală cu *Mănăstirea Saharna*, emisă în sec. XIX, pe care se observă un drum (probabil pentru căruțe) care urca pe panta de est de la mănăstire spre platforma superioară a interfluviului, unde se afla gospodăria auxiliară a locașului (Grițco 2006, 237, nr. 35).

²⁴ Numai de pe porțiunea investigată (2 m lățime) au fost recuperați peste 6 m³ de piatră.

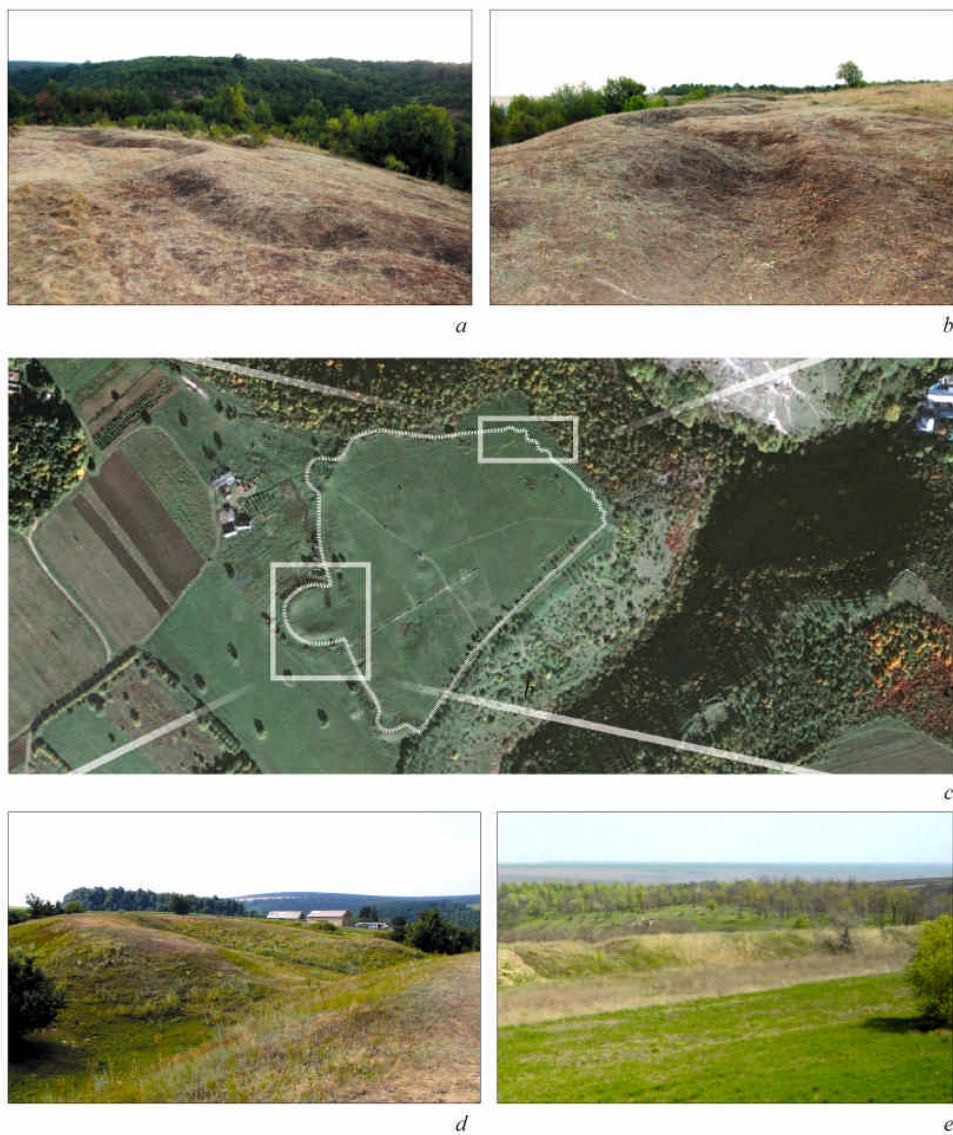

Fig. 8. Saharna Mare. Sistemul defensiv din V/IV-III a.Chr.: a-b. bastioanele de pe flancul de nord-est; c. conturul fortificației; d. bastionul central; e. valul cetății / Saharna Mare. *The defensive of the 5th/4th - 3rd centuries BC: a-b. Bastions on the northeast flank; c. contour of the fortification; d. central bastion; e. rampart of the fortress.*

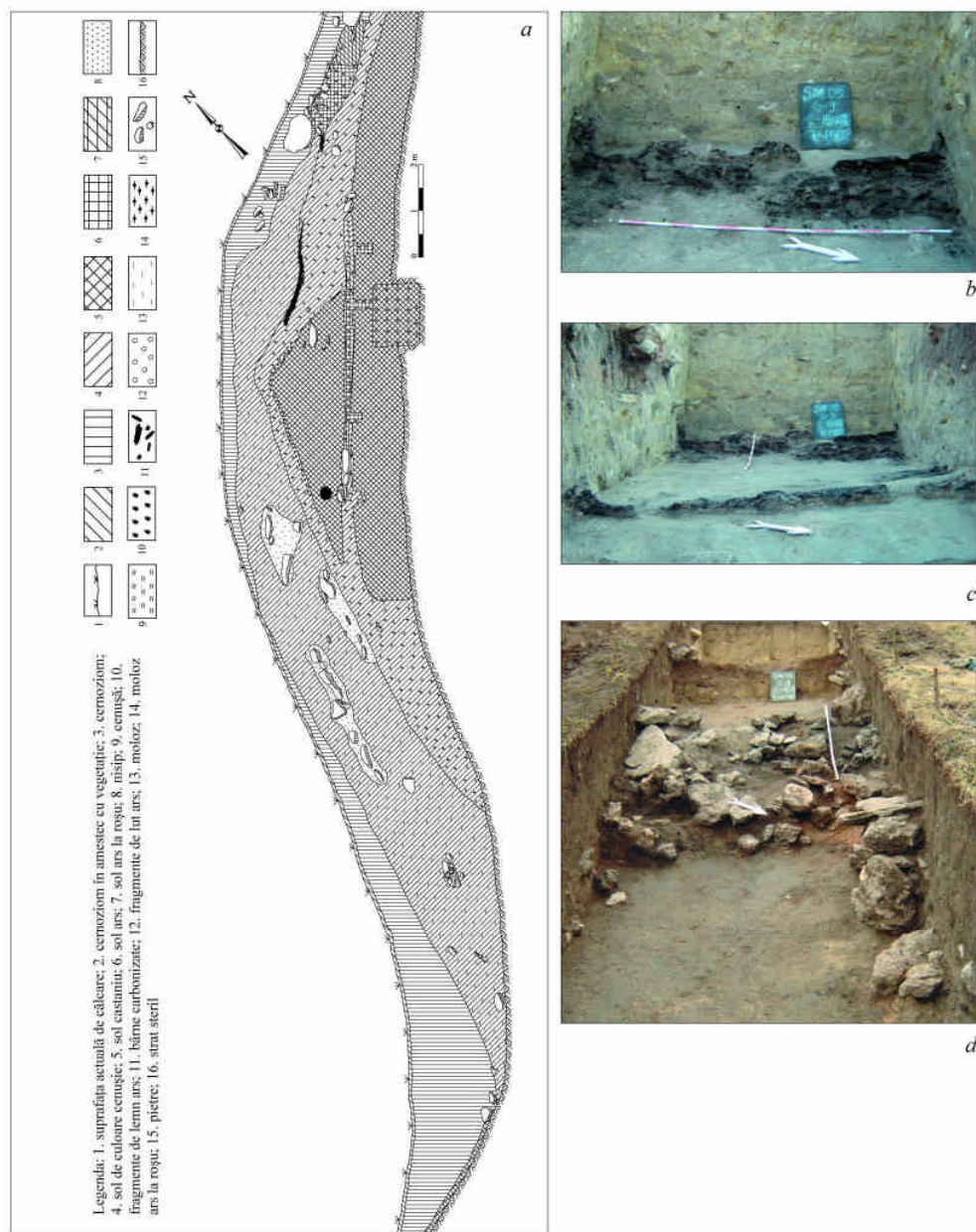

Fig. 9. Saharna Mare. Valul cetății din sec. V/IV-III a.Chr.: a. planul și profilul secțiunii; b-c. bârne carbonizate; d. pietre din dărâmătura valului / Saharna Mare. Rampart of the 5th/4th - 3rd centuries BC: a. plan and profile of the section; b-c. charred beams; d. stones of debris of the rampart.

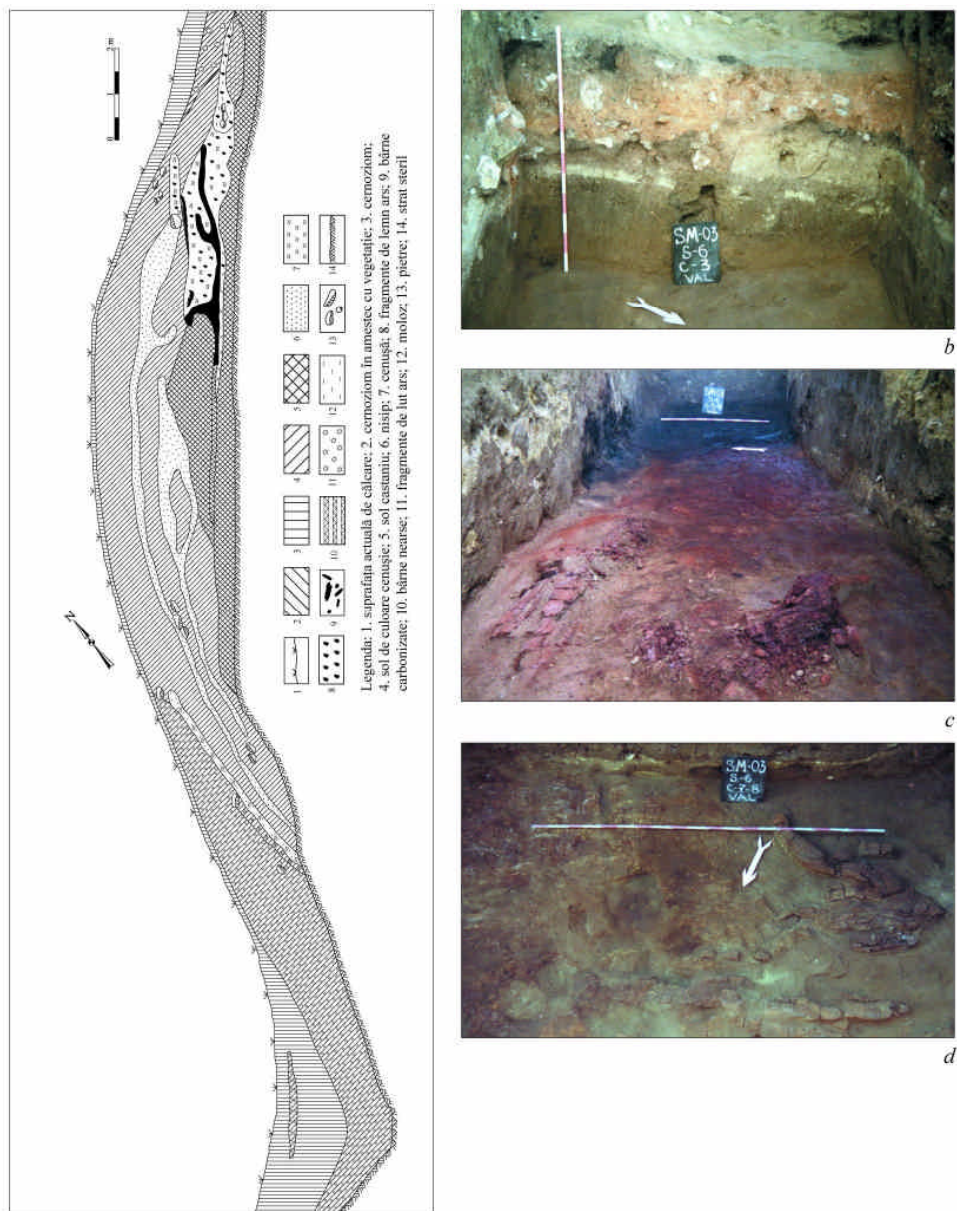

Fig. 10. Saharna Mare. Valul bastionului central al cetății din V/IV-III a.Chr.: a. planul și profilul secțiunii; b. arsură; c. bârne arse și nearse din structura zidului; d. bârne nerase din dărâmătură / Saharna Mare. Rampart of the central bastion of the fortress of the 5th/4th - 3rd centuries BC: a. plan and profile of the section; b. the ashes; c. burned and unburned beams of the wall; d. unburned beams from the debris.

Fig. 11. Saharna Mare. Bastionul de pe flancul de nord-est al interfluviului: a. planul și profilul secțiunii; b. ruinele „zidului” / Saharna Mare. Bastion on the northeastern flank of the interfluvium: a. plan and profile of the section; b. ruins of the “wall”.

Pentru protejarea părții exterioare a carcasei de lemn de eventuale incendieri, care puteau surveni din partea atacatorilor, aceasta a fost placată cu o „carapace” din lut și/sau lespezi de piatră de calcar și pământ. Existența unui astfel de „scut” de protecție este documentată arheologic prin prezența unei berme cu lățimea de cca. 2 m, ce despărțea construcția din lemn de șanțul adiacent. Pe această bermă, probabil, era ridicat peretele de protecție, care în partea inferioară era mult mai lat decât în partea superioară. Berma mai avea și menirea să consolideze paramentul exterior al carcasei de lemn ca să nu alunece în șanțul adiacent²⁵. În acest fel, era edificat un adevărat „zid” defensiv.

Investigațiile arheologice efectuate la bastioanele (Fig. 10) de pe latura de sud-vest au demonstrat că tehnica și materialele de construcție utilizate la amenajarea lor au fost aceleași ca și la „zidul” de incintă²⁶.

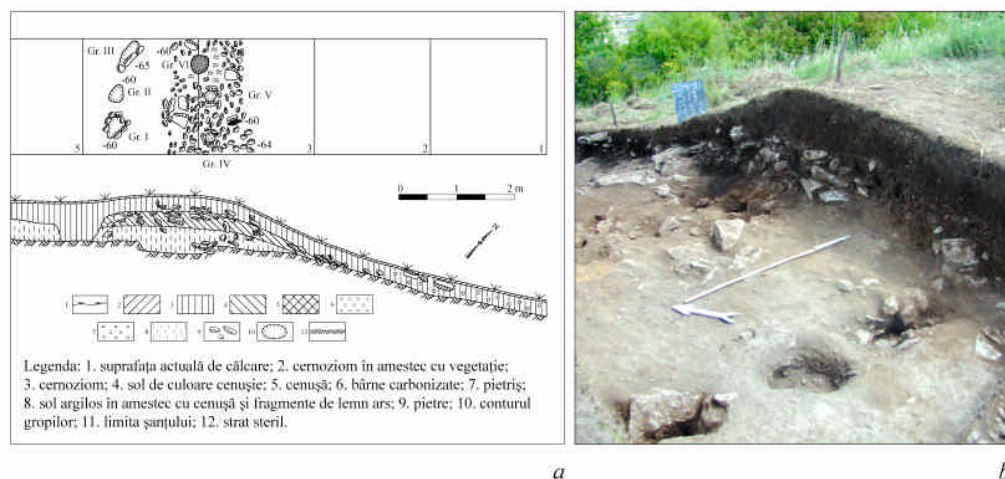

Fig. 12. Saharna Mare. Vestigiile „zidului” de pe latura de est a interfluviului: a. planul și profilul secțiunii; b. dărâmătura „zidului” / Saharna Mare. Vestiges of the “wall” on the east side of the interfluvie: a. plan and profile of the section; b. debris of the “wall”.

Ca urmare a cercetărilor realizate la bastionul de la flancul de nord-est (Fig. 11), ruinele construcției care prezentau două straturi au fost identificate la adâncimea de 0,30 m de la nivelul actual de călcare. Primul dintre acestea avea grosimea de cca. 0,20 m și este compus din sol cenușiu, cenușă și o cantitate considerabilă de pietre, cu dimensiunile cuprinse între 0,05×0,08×0,10 m și 0,20×0,30×0,60 m, ocupând compact suprafața

²⁵ Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008a, 89-91, pl. 7, foto 14, 15.

²⁶ Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008a, 88-89, foto 13-26.

secțiunii pe o lungime de cca. 7 m²⁷. Cel de-al doilea, cu grosimea de cca. 0,30-0,50 m, era constituit din sol ars până la roșu, cenușă, fragmente de bârne carbonizate și pietre cu dimensiunile medii de 0,20×0,30×0,50 m și se răspândește compact pe suprafața secțiunii, pe o lungime de cca. 4 m. La baza acestui strat au fost descoperite trei bucăți de bârne carbonizate, în poziție verticală, și două gropi de la pari, care formau două șiruri, amplasate la distanța de cca 1 m. Bârnelor s-au păstrat cu un diametru de 0,20-0,30 m și se aflau la o distanță de 0,20-0,40 m una față de alta. Gropile aveau forma cilindrică, cu diametrul de cca 0,20-0,25 m și adâncimea de 0,15 m. Pe conturul gropilor au fost descoperite lespezi de piatră care aveau menirea să consolideze parii îngropați în ele.

Vestigiile „zidului” de pe latura de est (Fig. 12) au apărut la adâncimea de 0,30 m de la nivelul actual de călcare și se prezintă sub forma unei dărâmături, cu grosimea de 0,30-0,40 m, compusă din sol cenușos în amestec cu pietriș, piatră, cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Pietrele, cu dimensiuni cuprinse între 0,05×0,08×0,10 m și 0,20×0,30×0,80 m au apărut la adâncimea de 0,34-0,40 m și formau o aglomerație compactă²⁸. După degajarea stratului de dărâmătură, la adâncimea de circa 0,60-0,65 m de la nivelul actual de călcare, au fost conturate șase gropi de la pari. Gropile erau aranjate în două șiruri a câte trei gropi, orientate nord-sud cu o deviere de 16° spre vest. Distanța dintre șiruri era de 1,10-1,35 m, iar între gropi de 0,30-0,60 m. Gropile aveau forma cilindrică, cu diametrul cuprins între 0,20 și 0,50 m, iar adâncimea – de 0,20-0,40 m. Pe conturul unor gropi s-au păstrat *in situ* lespezi de pietre utilizate pentru întărirea parilor.

Plecând de la situația arheologică urmărită în secțiunile care au întretăiat bastionul de la flancul de nord-est și valul de pe latura de est, se poate constata că acesta reprezenta un „zid”, cu lățimea de cca. 1,40-1,60 m²⁹, care a fost edificat dintr-o carcasă din lemn, ce consta din două paramente, umplută cu pământ și o cantitate considerabilă de piatră.

Astfel, investigațiile arheologice întreprinse pe laturile de nord, est și sud-est au scos în evidență utilizarea aceleiași modalități de edificare a elementelor defensive ca și pe cea de sud-vest, diferența constând, însă, în numărul de paramente utilizat, două vizavi de patru de la „zidul” mare și în dimensiuni (1,40-1,60 m față de 5,60 m).

Cantitatea mare de materiale arheologice descoperite, printre care și fragmente de amfore grecești, atât în embletonul „zidului” și al bastioanelor de pe latura de sud-vest, cât și al „zidului” de pe marginile de nord, est și sud-est plasează funcționarea acestei linii defensive în același interval de timp – sec. V/IV-III a. Chr.

²⁷ De pe porțiunea investigată (4 m lățime) a fost acumulat un volum de 7,2 m³ de piatră.

²⁸ Ca urmare a excavării acestei aglomerații a fost recuperat cu un volum de 1,3 m³ de piatră.

²⁹ La distanța dintre paramente de 1,00-1,30 m se mai adăugă și grosimea medie a bânelor de 0,15-0,20 m.

Astfel, în cazul sitului de la Saharna Mare se poate vorbi despre o cetate fortificată de jur-împrejur (pe o lungime totală de cca. 1035 m), cu un complicat sistem defensiv, care închidea o suprafață de 6 ha.

Fortificată în acest fel, cetatea de pe interfluviul Saharna Mare reprezenta, probabil, un important centru militar și administrativ de pe cursul mijlociu al Nistrului, care, împreună cu siturile fortificate de la Saharna Mică³⁰ și Saharna–La Șanț³¹, ținea sub control căile de comunicare și comerciale din această zonă.

³⁰ Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008a, 24-46.

³¹ Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008a, 151-162.

Bibliografie

- Arnăuț, T. 2000, *Așezarea fortificată „Saharna Mare” – raion Rezina, în* Iacob, M., Oberländer-Târnoveanu, E., Topoleanu, Fl. (eds.), *Istro-Pontica, Muzeul Tulcean la 50-a aniversare*, Tulcea, 93-104.
- Arnăuț, T. 2003, *Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați*, Chișinău.
- Grițco, A. 2006, *Popas în timp. Catalog de carte poștală ilustrată*, Biblioteca Tyragetia 12, Chișinău.
- Niculiță, I. 1977. *Gety IV-III vv do n.e. v Dnestrovsko-karpatskich zemljach*, Chișinău.
- Niculiță, I., Nicic, A. 2002, *Rezultatele cercetărilor periegetice la situl traco-getic Saharna Mare*, *Carpatica* 15, 66-84.
- Niculiță, I., Nicic, A. 2007, *Cercetări arheologice la situl Saharna-Dealul Mănăstirii*, *Tyragetia*, S.N. 1, 1, 225-248.
- Niculiță, I., Nicic, A. 2008, *Habitatul din prima epocă a fierului de la Saharna-Țiglău. Considerații preliminare*, *Tyragetia*, S.N. 2, 1, 205-232.
- Niculiță, I., Nicic, A. 2011, *Practici funerare în situl din prima epocă a fierului de la Saharna-Dealul Mănăstirii*, *Tyragetia*, S.N. 5, 1, 225-235.
- Niculiță, I., Nicic, A. 2012, *Cercetări arheologice la situl Saharna-Dealul Mănăstirii. Campania 2011*, *Tyragetia*, S.N. 6, 1, 169-184.
- Niculiță, I., Nicic, A., Corobcean, 2009, *Rezultatele investigațiilor arheologice la așezarea civilă Saharna „Dealul Mănăstirii” (campania 2008)*, *Tyragetia*, S.N. 3, 1, 193-225.
- Niculiță, I., Zancu, A., Matveev, S., Nicic, A. 2003, *Les monuments thraco-gètes de la zone de Saharna*, *SAA* 9, 241-252.
- Niculiță, I., Zancu, A. 2004, *Sistemul defensiv la traco-geții din regiunea Nistrului Mijlociu, în* Niculiță, I., Zancu, A., Băț, M. (eds.) *Tracians and circumpontics world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology*, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II, Chișinău, 104-129.
- Niculiță, I., Zancu, A., Arnăuț, T. 2007, *Sistemul defensiv al cetății din epoca fierului – Saharna Mare*, *Tyragetia*, S.N. 1, 27-62.
- Niculiță, I., Zancu, A., Arnăuț, T. 2008, *Construcții de suprafață din siturile de la Saharna*, *Tyragetia*, S.N. 2, 1, 51-78.
- Niculiță, I., Zancu, A., Arnăuț, T. 2008a, *Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna)*, *Biblioteca Tyragetia* 18, Chișinău.
- Niculiță, I., Zancu, A., Arnăuț, T., Nicic, A. 2008, *Complexele hallstattiene timpurii din așezările din zona „Saharna”, în* Ailincăi, S.C., Micu, C., Mihail, F. (eds.) *Omagiu lui Gavrilă Simion la a 80-a aniversare*, Tulcea, 60-105.

- Niculiță I., Zanoci A., Arnăuț T., Băț M. 2010, *Evoluția sistemului defensiv al siturilor din zona Saharna în mileniul I a. Chr.*, în Căndea, I. (ed.), *Tracii și vecinii lor în antichitate. Studia in honorem Valerii Sîrbu*, Brăila, 359-393.
- Niculiță, I., Zanoci, A., Băț, M. 2011, *Die frühhallstattzeitliche Befestigung von Saharna, Rajon Rezina, Republik Moldova*, în Sava, E., Govedarica, B., Hänsel, B. (eds.) *Der Schwarzmeerraum von Äneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000-500 v. Chr.)*, PAS 27, 226-236.
- Niculiță, I., Zanoci, A., Matveev, S., Băț, M. 2011, *Piese de port, podoabă și de toaletă din așezarea traco-getică Saharna Mare*, în Măgureanu, D., Măndescu, D., Matei, S. (eds.) *Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary*, Pitești, 193-204.
- Niculiță, I., Zanoci, A., Băț, M., Matveev, S. 2012, *Investigațiile arheologice la situl Saharna Mare (2009-2011) (I)*, Tyragetia, S.N. 6, 1, 111-167.
- Niculiță, I., Cotiugă, V., Zanoci, A., Asăndulesei, A., Băț, M., Romanescu, Gh., Tencariu, F.-A., Balaur, R., Nicu, C., Caliniuc, Șt. 2012a, *Magnetometric prospections in the thraco-getae fortress from Saharna Mare, Rezina district, Republic of Moldova*, în Cotiugă, V., Caliniuc, Șt. (eds.) *Interdisciplinarity Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congress, 10-11 June 2011, Iași, Romania*. BAR International Series 2433, 87-92.
- Smirnov, G.D. 1949, *Skifskoe gorodišče i selišče „Bol’saja Saharna”*, *Kratkie soobščeniia Instituta istorii material'noj kul'tury* 26, Moscova, 93-96.
- Smirnov, G.D. 1949a, *Itogi archeologičeskikh issledovanij v Moldavii v 1946 g.*, *Učenyje zapiski Instituta istorii jazyka i literatury*, II, Chișinău, 189-202.
- Teodor, S. 1999, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î. Hr. Considerații generale și repertoriu arheologic*, *BiblThr* 27, București.
- Zanoci, A. 1998, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VI-III a. Chr.*, *BiblThr* 25, București.